

Kohtuasi C-420/20**Eelotsusetaotluse kokkuvõte vastavalt Euroopa Kohtu kodukorra artikli 98 lõikele 1****Saabumise kuupäev:**

9. september 2020

Eelotsusetaotluse esitanud kohus:

Sofiyski rayoneni sad (Sofia rajoonikohus, Bulgaaria)

Eelotsusetaotluse kuupäev:

7. august 2020

Süüdistatav kriminaalmenetluses:

HN

Põhikohtuasja ese

Kriminaalmenetlus kolmanda riigi kodaniku suhtes, kes ei saa teda puudutaval kohtulikul arutamisel isiklikult kohal viibida, kuna Bulgaaria asutused on saatnud ta tagasi tema päritoluriiki ja kehtestanud tema suhtes „Bulgaaria Vabariiki sisenemise ja seal viibimise keelu“.

Eelotsusetaotluse ese ja õiguslik alus

Liidu õiguse tõlgendamine, ELTL artikli 267 teine lõik

Eelotsuse küsimused

1. Kas on lubatav, et süüdistatava õigust viibida teda puudutaval kohtulikul arutamisel, mis on sätestatud Euroopa Parlamendi ja nõukogu 9. märtsi 2016. aasta direktiivi (EL) 2016/343, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikul arutelul (ELT 2016, L 65, lk 1), artikli 8 lõikes 1, piiratakse riigisiseste õigusnormidega, mille kohaselt võib välismaalase suhtes, kelle vastu on esitatud ametlik süüdistus, kehtestada halduskorras keelu siseneda kriminaalmenetlust korraldavasse riiki ja seal viibida?

2. Kas juhul, kui esimesele küsimusele tuleb vastata jaatavalt, on Euroopa Parlamendi ja nõukogu 9. märtsi 2016. aasta direktiivi (EL) 2016/343, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikul arutelul (ELT 2016, L 65, lk 1), artikli 8 lõike 2 punktis a ja/või punktis b sätestatud tingimused kohtuliku arutamise toimumiseks süüdistatavast välismaalase kohalviibimiseta täidetud, kui süüdistatavat on kriminaalasjast ja kohtusse ilmumata jätmise tagajärjedest nõuetekohaselt teavitatud ja süüdistatavat esindab volitatud kaitsja, kelle on valinud süüdistatav või määranud riik, kuid süüdistataval ei võimalda kohtusse ilmuda tema suhtes halduskorras kehtestatud keeld siseneda kriminaalmenetlust korraldavas riiki ja seal viibida?

3. Kas on lubatav, et süüdistatava õigus viibida teda puudutaval kohtulikul arutamisel, mis on sätestatud Euroopa Parlamendi ja nõukogu 9. märtsi 2016. aasta direktiivi (EL) 2016/343, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikul arutelul (ELT 2016, L 65, lk 1), artikli 8 lõikes 1, muudetakse riigisiseste õigusnormidega süüdistatava menetlusõiguslikuks kohustuseks? Täpsemalt: Kas liikmesriigid tagavad sel viisil kaitse kõrgema taseme direktiivi põhjenduse 48 tähenduses või on selline toimimine pigem vastuolus direktiivi põhjendusega 35, milles on märgitud, et süüdistatava õigus ei ole absoluutne ja süüdistatav peab saama sellest loobuda?

4. Kas eeldusel et süüdistatavat on kohtusse ilmumata jätmise tagajärjedest teavitatud, on süüdistataval lubatud loobuda Euroopa Parlamendi ja nõukogu 9. märtsi 2016. aasta direktiivi (EL) 2016/343, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikul arutelul (ELT 2016, L 65, lk 1), artikli 8 lõikes 1 sätestatud õigusest viibida teda puudutaval kohtulikul arutamisel, kui ta teeb õigusest loobumise kohta kohtueelse menetluse käigus üheti mõistetava avalduse?

Viidatud liidu õigusnormid ja kohtupraktika

Euroopa Parlamendi ja nõukogu 9. märtsi 2016. aasta direktiivi (EL) 2016/343, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikul arutelul (ELT 2016, L 65, lk 1), põhjendused 35 ja 48, artikli 8 lõiked 1 ja 2

Viidatud riigisiseseid õigusnormid

Bulgaaria karistusseadustik (Nakazatelen kodeks, edaspidi „NK“)

Artikli 93 punkt 7:

„„Raske kuritegu“ on kuritegu, mille eest on seaduses ette nähtud vangistus üle viie aasta, eluaegne vangistus või eluaegne vangistus ilma [tähtajaliseks vangistuseks] muutmise võimaluseta.“

Artikli 308 lõiked 1 ja 2:

„(1) Isikut, kes valmistab võltsitud ametliku dokumendi või võltsib ametlikku dokumenti eesmärgiga seda kasutada, karistatakse dokumendi võltsimise eest kuni kolmeaastase vangistusega.

(2) Kui lõikes 1 [...] märgitud teo esemeks on Bulgaaria või välisriigi isikut tõendavad dokumendid [...], karistatakse kuni kaheksa-aastase vangistusega.“

Artikkel 316:

„Käesoleva peatüki eelmistes artiklites ette nähtud karistus mõistetakse ka isikule, kes teadlikult kasutab võltsitud dokumenti, [...] kui teda ei saa võtta kriminaalvastutusele võltsitud dokumendi tegeliku valmistamise eest.“

Bulgaaria kriminaalmenetluse seadustik (Nakazatelno-protsesualen kodeks, edaspidi „NPK“)

Artikli 247b lõige 1:

„Ettekandja-kohtuniku korraldusel toimetatakse süüdistatavale kätte süüdistusakti koopia. Süüdistusakti kättetoimetamisega teavitatakse süüdistatavat eelistungi korraldamisest ja artikli 248 lõikes 1 nimetatud küsimustest, samuti tema õigusest ilmuda kohtulikule arutamisele koos kaitsjaga ja talle antud võimalusest lasta artikli 94 lõikes 1 ette nähtud juhtudel määrata endale kaitsja, samuti sellest, et kriminaalasja arutamine ja asjas otsuse tegemine võib juhul, kui artiklis 269 sätestatud tingimused on täidetud, toimuda tema kohalviibimiseta.“

Artikli 248 lõige 1:

„Eelistungil arutatakse järgmisi küsimusi:

1. kas asi allub kohtule, kus menetlus on algatatud;
2. kas leidub aluseid kriminaalmenetluse lõpetamiseks või peatamiseks;
3. kas kohtueelses menetluses on toime pandud heastamist vajav menetlusnormide oluline rikkumine, mis on kaasa toonud süüdistatava, kannatanu või tema pärijate menetlusõiguste piiramise;

[...]“.

Artikli 269 lõiked 1 ja 3:

„(1) Kriminaalasjades, milles süüdistatavat süüdistatakse raske kuriteo toimepanemises, on süüdistatava kohalviibimine kohtulik arutamisel kohustuslik.

[...]

(3) Kui see ei takista objektiivse tõe väljaselgitamist, võib kohtulik arutelu toimuda süüdistatava kohalviibimiseta, kui:

[...]

4. süüdistatav viibib väljaspool Bulgaaria Vabariiki ja:

- a) tema elukoht on teadmata;
- b) talle ei saa kohtukutset kätte toimetada muudel põhjustel;
- c) talle on kohtukutse kätte toimetatud ja ta ei ole esitanud mõjuvaid põhjusi kohtusse ilmumata jätmiseks.“

Bulgaaria Vabariigis viibivate välismaalaste seadus (Zakon za chuzhdentsite v Republika Balgaria, edaspidi „ZChRB“)

Artikkel 10:

„(1) Välismaalasele ei anta viisat või välismaalasel ei lubata riiki siseneda, kui:

[...]

7. välismaalane on üritanud riiki siseneda või riigist läbi sõita võltsitud dokumentidega või võltsitud viisa või elamisloaga;

[...]

Punkt 22. On olemas teave, mis lubab eeldada, et riiki sisenetakse eesmärgil kasutada riiki läbisõiduks kolmandasse riiki.

[...]

(2) Lõikes 1 nimetatud juhtudel võib anda viisa või lubada siseneda Bulgaaria Vabariigi territooriumile humaansetel kaalutlustel või juhul, kui see on vajalik riigi huvides või rahvusvaheliste kohustuste täitmiseks.“

Artikkel 41:

„Tagasisaatmine määratakse, kui:

[...]

5. tuvastatakse, et välismaalane on sisenenud Bulgaaria Vabariiki seaduslikult, kuid ta üritab riigist lahkuda kohas, mis ei ole selleks ette nähtud, või kasutades selleks võltsitud passi või isikutunnistust.“

Artikkel 42h:

„(1) Keeld siseneda Euroopa Liidu liikmesriikide territooriumile ja seal viibida kehtestatakse, kui:

1. on täidetud artikli 10 lõike 1 tingimused;

[...]

(4) Riiki sisenemise keelu võib kehtestada koos artikli 40 lõike 1 punkti 2 või artikli 41 kohase sunnimeetmega, kui artikli 10 lõike 1 tingimused on täidetud.“

Asjaolude ja menetluse lühikokkuvõte

- 1 HN on Albaania kodanik. Ta ei valda bulgaaria keelt, mistõttu suheldakse temaga albaania keeles õigusasutuste määratud tõlgi vahendusel.
- 2 HNilt võeti 11. märtsil 2020 politseiasutuse korraldusel 24 tunniks vabadus seetõttu, et samal päeval oli ta toime pannud võltsitud dokumentide kasutamises seisneva kuriteo, nimelt oli ta üritanud lahkuda Bulgaaria territooriumilt Sofia lennujaama piiriületuskohas, kasutades välisriigi ametlikke isikut tõendavaid dokumente, mis olid võltsitud.
- 3 Veel samal päeval 11. märtsil 2020 algatati seoses tuvastatud kuriteoga kohtueelne menetlus.
- 4 Sofia piiripolitseiasutuse (Granichno politseysko upravlenie Sofia, edaspidi „GPU Sofia“) juhataja tegi 12. märtsil 2020 korralduse kohaldada HNi suhtes ZChRB artikli 41 punkti 5 ja artikli 44 lõike 1 kohast sunnimeedet „tagasisaatmine päritoluriiki, transiidiriiki või kolmandasse riiki“. Samuti 12. märtsil 2020 tegi GPU Sofia juhataja teise korralduse, mille kohaselt tuli ZChRB artikli 42h lõigete 3 ja 4 alusel koosmõjus artikli 10 lõike 1 punktidega 7 ja 22 ning artikli 44 lõikega 1 kohaldada HNi suhtes viie aasta vältel, alates 12. märtsist 2020 kuni 11. märtsini 2025 ka sunnimeedet „keeld siseneda Bulgaaria Vabariiki ja seal viibida“. Põhikohtuasjas ei viita miski sellele, et kõnealuseid korraldusi oleks vaidlustatud haldus- või kohtumenetluses.
- 5 Uurimisasutuse määrusega esitati HN-ile algatatud kohtueelse menetluse raames 23. aprillil 2020 ametlikult süüdistus kuriteo toimepanemises NK artikli 316 alusel koosmõjus artikli 308 lõigetega 1 ja 2. Täpsemalt süüdistati isikut selles, et 11. märtsil 2020 kasutas ta välisriigi ametlikke isikut tõendavaid dokumente, mis olid võltsitud, nimelt võltsitud Kreeka passi ja võltsitud Kreeka isikutunnistust,

kusjuures dokumentide tegeliku valmistamise eest ei saa teda kriminaalkorras vastutusele võtta.

- 6 HN ja talle määratud kaitsja said HN-ile ametliku süüdistuse esitamisest teada 27. aprillil 2020, kusjuures HNi teavitati tõlgi vahendusel tema õigustest, mis on sätestatud NPK-s, sealhulgas NPK artikli 269 sättest, mille kohaselt võib kohtulik arutamine toimuda ilma süüdistatava kohalviibimiseta, ja selle tagajärgedest. Samal päeval toimunud ülekuulamisel avaldas HN, et ta saab talle selgitatud õigustest aru, et ta ei soovi kohtulikule arutamisele ilmuda, kuna see „tekitab talle ebavajalikke kulusid“, ja et ta usaldab „tema kohalviibimiseta toimuvat kohtulikult arutamist“ täielikult talle määratud kaitsjat.
- 7 Eelotsusetaotluse esitanud kohtuks olevale Sofiyski rayoneni sadile (Sofia rajoonikohus) saadeti 27. mail 2020 HNi puudutav süüdistusakt tulenevalt kuriteo toimepanemisest NK artikli 316 alusel koosmõjus artikli 308 lõigetega 1 ja 2, seepeale algatati kriminaalasjas kohtumenetlus, milles esitatakse käesolev eelotsusetaotlus.
- 8 Sofiyski rayoneni sad (Sofia rajoonikohus) määras 24. juuni 2020. aasta määrusega kriminaalasjas eelistungi toimumise ajaks 23. juuli 2020. NPK artikli 274b lõike 3 nõudeid arvestades tegi ettekandja-kohtunik korralduse toimetada HN-ile Ministerstvo na vnatreshnite raboti (siseministeerium, edaspidi „MVR“) Direktsia Migratsia (migratsiooniosakond) kaudu kätte määruse ja süüdistusakti albaania keelde tõlgitud koopiad. Kõnealustes dokumentides viidati ka sellele, et süüdistatava kohalviibimine kohtulikult arutamisel on NPK artikli 269 lõike 1 kohaselt kohustuslik ja et menetlust saab süüdistatava kohalviibimiseta läbi viia üksnes NPK artikli 269 lõike 3 tingimuste täidetuse korral.
- 9 MVR migratsiooniosakonna kirjaga teatati 16. juulil 2020 kohtule, et 16. juunil 2020 oli HN vabastatud välismaalaste ajutise kinnipidamise keskusest ja toimetatud Bulgaaria Vabariigi riigipiirile, et pöörata täitmisele tema suhtes kohaldatavad meetmed „tagasisaatmine päritoluriiki, transiidiriiki või kolmandasse riiki“ ja viieaastane „Bulgaaria Vabariiki sisenemise ja seal viibimise keeld“. Nimetatud asjaolu ei lubanud süüdistatavat tema suhtes algatatud kohtumenetlusest õigel ajal teavitada.

Põhikohtuasja poolte peamised argumendid

- 10 Süüdistatav HN ei esitanud oma märkusi, kuna ta oli riigist sunniviisiliselt minema toimetatud ja tema praegune elukoht on õigusasutustele teadmata.
- 11 Süüdistatavale määratud kaitsja ei esitanud selle kohta sõnaselgeid märkusi, samuti ei esitanud ta talle antud tähtaja jooksul lisaküsimusi, mille lisamine eelotsusetaotlusse oleks võinud osutada vajalikuks.

- 12 Kohtulikul arutamisel, mis toimus 23. juulil 2020, märkis kaitsja, et HNi ei olnud algatatud kohtumenetlusest teavitatud, mistõttu tuleb see üldise korra kohaselt läbi viia tema kohalviibimiseta.
- 13 Prokurör ei esitanud selle kohta sõnaselgeid märkusi, samuti ei esitanud ta talle antud tähtaja jooksul lisaküsimusi, mille lisamine eelotsusetaotlusse oleks võinud osutada vajalikuks.
- 14 Kohtulikul arutamisel, mis toimus 23. juulil 2020, märkis prokurör, et käesolevas asjas on täidetud tingimused kohtuliku arutamise toimumiseks süüdistatava kohalviibimiseta, kuna süüdistatav viibib väljaspool riigi territooriumi ja tema elukoht on teadmata.

Eelotsusetaotluse põhjenduse lühikokkuvõte

- 15 Käesolevas menetluses toimuva uurimise ese on HNi väidetav osalemine kuriteo toimepanemises, mille eest tuleb ta kriminaalkorras vastutusele võtta, kusjuures kohus peab isiku süü või süütuse kohta tegema lõpliku sisulise otsuse.
- 16 Esmalt tuleb siiski selgeks teha põhimõtteline küsimus, kas süüdistatava kohalviibimist teda puudutaval kohtulikul arutamisel on lubatud piirata täitevasutuse sunnimeetmega, millega kehtestatakse süüdistatava suhtes pikaajaline keeld siseneda Bulgaaria Vabariigi territooriumile ja seal viibida.
- 17 Eelnevat arvestades peab Euroopa Liidu Kohus (edaspidi „Euroopa Kohus“) otsustama, kas on lubatud, et süüdistatava õigust viibida teda puudutaval kohtulikul arutamisel, mis on sätestatud Euroopa Parlamendi ja nõukogu 9. märtsi 2016. aasta direktiivi (EL) 2016/343, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikul arutelul (ELT 2016, L 65, lk 1), artikli 8 lõikes 1, piiratakse riigisiseste õigusnormidega, mille kohaselt võib välismaalase suhtes, kelle vastu on esitatud ametlik süüdistus, kehtestada halduskorras keelu siseneda kriminaalmenetlust korraldavasse riiki ja seal viibida.
- 18 Süüdistatava sunniviisiline riigist väljasaatmine ja tema suhtes kehtestatud riiki sisenemise ja riigis viibimise keeld ei luba süüdistataval menetluses isiklikult osaleda, eelkõige ei ole tal võimalik viibida eelistungil, mille lõppemise järel ei saa ta enam tugineda oma kaitseõiguste võimalikule rikkumisele kohtueelses menetluses. Kohtuliku uurimise alustamise eesmärgil korraldas kohus põhikohtuasjas eelistungi hoolimata süüdistatava eemalviibimisest, kuna Bulgaaria õigus näeb alles kohtuliku uurimise staadiumis ette õigusliku võimaluse pöörduda Euroopa Kohtu poole. Menetluslikku takistust eelistungi uueks korraldamiseks juhul, kui isik ilmub isiklikult kohtusse, siiski ei ole.
- 19 ZChRB artikli 10 lõike 1 punkti 7 kohaselt keelatakse välismaalasel riiki sisenemine, kui viimane on üritanud riiki siseneda või riigist läbi sõita võltsitud dokumente kasutades. ZChRB artikli 10 lõige 2 näeb ette erandi humaansetel

kaalutlustel või juhul, kui see on vajalik riigi huvides või rahvusvaheliste kohustuste täitmiseks.

- 20 Viidatud sätete analüüs näitab, et süüdistatavast välismaalase isiklik kohalviibimine teda puudutaval kohtulikul arutamisel sõltub juhul, kui süüdistatav on üritanud riiki siseneda või riigist läbi sõita võltsitud dokumente kasutades, täitevasutuste sõnaselgest eelnevast riiki sisenemise loast, mis ei allu kohtu kontrollile, mistõttu tekitatakse tegelikult haldustakistused, mis mõjutavad õigust õiglasele kohtulikule arutamisele.
- 21 Juhul kui esimesele küsimusele tuleb vastata jaatavalt, peab Euroopa Kohus selgitama, kas Euroopa Parlamendi ja nõukogu 9. märtsi 2016. aasta direktiivi (EL) 2016/343, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikul arutelul (ELT 2016, L 65, lk 1), artikli 8 lõike 2 punktis a ja/või punktis b sätestatud tingimused kohtuliku arutamise toimumiseks süüdistatavast välismaalase kohalviibimiseta on täidetud, kui süüdistatavat on kohtulikust arutelust ja kohtusse ilmumata jätmise tagajärjedest nõuetekohaselt teavitatud ja süüdistatavat esindab volitatud kaitsja, kelle on valinud süüdistatav või määranud riik, kuid süüdistataval ei võimalda kohtusse ilmuda tema suhtes halduskorras kehtestatud keeld siseneda kriminaalmenetlust korraldavas riiki ja seal viibida.
- 22 Vastus teisele küsimusele on oluline kohtumenetluse jätkumise aspektist, nimelt soovib kohus teada, kas kooskõlas kehtivate rahvusvaheliste normidega peab ta võtma meetmeid süüdistatava välisriigis asuva elukoha väljaselgitamiseks, süüdistatavat menetlusest teavitama ja viima menetluse süüdistatava kohalviibimiseta, kuid süüdistatavale määratud kaitsja kohalviibimisel lõpule või peab ta kriminaalmenetluse halduskorras kehtestatud keelu kehtivusajaks peatama, et võimaldada isikul piiramatult kasutada õigust võtta isiklikult kohtulikust arutamisest osa.
- 23 NPK artikli 269 lõige 1 näeb ette, et kriminaalasjades, milles süüdistatavat süüdistatakse raske kuriteo toimepanemises, on süüdistatava kohalviibimine kohtulikul arutamisel kohustuslik, kusjuures lõike 3 kohaselt võib kohtulik arutamine toimuda süüdistatava kohalviibimiseta vaid siis, kui see ei takista objektiivse tõe väljaselgitamist. Viidatud sätet arvestades peab Euroopa Kohus vastama ka küsimusele, kas on lubatav, et süüdistatava õigus viibida teda puudutaval kohtulikul arutamisel, mis on sätestatud Euroopa Parlamendi ja nõukogu 9. märtsi 2016. aasta direktiivi (EL) 2016/343, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikul arutelul (ELT 2016, L 65, lk 1), artikli 8 lõikes 1, muudetakse süüdistatava menetlusõiguslikuks kohustuseks, ja täpsemalt, kas liikmesriigid tagavad sel viisil kaitse kõrgema taseme direktiivi põhjenduse 48 tähenduses või on selline toimimine pigem vastuolus direktiivi põhjendusega 35, milles on märgitud, et süüdistatava õigus ei ole absoluutne ja süüdistatav peab saama sellest loobuda.

- 24 Vastus kolmandale küsimusele on süüdistatava kohalviibimiseta kohtuliku arutamise õiguspärase läbiviimise tingimus, kui see ei takista objektiivse tõe väljaselgitamist, eeldusel et süüdistatavat on menetlusest õigel ajal teavitatud ja süüdistatav – olenemata haldusmenetluses kehtestatud keelust siseneda Bulgaaria Vabariiki ja seal viibida – ikkagi loobub üheti mõistetavalt oma õigusest viibida teda puudutaval kohtulikul arutamisel.
- 25 Kui Euroopa Kohus vastab kolmandale küsimusele nii, et süüdistatavale direktiivi 2016/343 artikli 8 lõikest 1 tulenevat õigust ei või muuta menetlusõiguslikuks kohustuseks, peaks Euroopa Kohus selgitama, kas eeldusel et süüdistatavat on kohtusse ilmumata jätmise tagajärgedest teavitatud, on süüdistataval lubatud kõnealusest õigusest loobuda, kui ta teeb õigusest loobumise kohta kohtueelse menetluse käigus üheti mõistetava avalduse.
- 26 Kohtueelse menetluse käigus koostatud HN ülekuulamisprotokollist nähtub, et HNi on NPKst tulenevatest õigustest, sealhulgas NPK artiklist 269, mis käsitleb kohtuliku arutamise korraldamist süüdistatava kohalviibimiseta ja selle tagajärgi, tõlgi ja HN-le määratud kaitsja juuresolekul teavitatud. HN on sõnaselgelt avaldanud, et ta saab talle selgitatud õigustest aru, et ta ei soovi kohtulikule arutamisele ilmuda, kuna see „tekitab talle ebavajalikke kulusid“, ja et ta usaldab „tema kohalviibimiseta toimival kohtulikul arutamisel“ täielikult talle määratud kaitsjat. Kõnealune loobumisavaldus tehti siiski enne süüdistusakti saabumist kohtusse ja seega enne kuupäeva, mil tekkis õigus viibida kohtulikul arutamisel, mistõttu esinevad põhjendatud kahtlused selle loobumisega taotletud õiguslike tagajärgede saabumise suhtes.